

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE GENEL BÜTÇE VERGİ GELİRLERİ İÇİNDE DOLAYSIZ VE DOLAYLI VERGİLER (1995-2005)

Nazan SUSAM^(*)
Nagihan OKTAYER^(**)

Özet: Bu çalışmanın amacı Türkiye ekonomisinde 1995-2005 yılları arasında yaşanan ekonomik değişimler ve bütçe açıklarına bağlı olarak vergi sisteminde görülen değişimlerin dolaylı dolaysız vergiler açısından değerlendirilmesidir.

Türkiye ekonomisi genel bütçe vergi gelirlerindeki genel eğilim dolaysız vergilerden dolaylı vergilere geçiş yönündedir. Dolaysız vergiler içinde yer alan gelir vergisi ülkelerin temel gelir kaynağını oluştururken, pek çok ülkede tüketim vergilerine doğru bir kayış gözlenmektedir. Genel bütçe vergi gelirleri içinde gelirden alınan vergilerdeki düşüşle birlikte, gelir vergisinin oluşumunda kesinti sureti ile alınan vergilerin toplam gelir içindeki payının artması, vergi adaleti açısından farklı sonuçlar ortaya çıkarmakta ve konunun önemini artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Gelirleri, Dolaysız Vergiler, Dolaylı Vergiler

Abstract: The purpose of this study is to evaluate the changes in Turkish tax system in terms of indirect-direct taxes in the light of economic developments and budget deficits between the years 1995 and 2005 in Turkey.

The general tendency for budget revenues in Turkish economy is towards to indirect taxes from direct taxes. While the income tax which is a part of direct taxes is the primary tax revenue of countries, there is a movement towards to indirect taxes in many countries. Besides this structural change in tax systems, the share of taxes which are collected at source has been increasing in the total tax revenue. The increasing importance and the share of income tax withholding creates some different results in terms of tax equity.

Keywords: Tax Revenue, Direct Tax, Indirect Tax

I.Giriş

Türkiye ekonomisinde 1990'lı yıllardan itibaren kamu kesimi açıklarının hızla artması, vergi gelirlerinin iç borç servisine bile yetmemesi, kamu kesiminin nakit açığını iç borçlanma ile finanse eder duruma düşmesi, bu açığı kapatmak için dış borca ve Merkez Bankası kaynaklarına yönelmesine neden olmuştur.

Oysaki bir ülkenin temel kamu gelirleri vergiler ve çeşitli vergi dışı gelirlerden oluşur, eğer olağanüstü bir durumda kamu gelirleri kamu harcamalarının finansmanını karşılayamazsa aradaki fark para basımı ve borçlanma yoluyla karşılanır.

Bilindiği üzere; gelir, kurumlar, servet ve tüketim üzerinden alınan vergiler kamu gelirlerinin yaklaşık % 80'ini oluşturduğundan, kamu

^(*)Yrd.Doç.Dr. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü

^(**)Yrd.Doç.Dr. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Maliye Bölümü

harcamaları bir çok ülkede bu tür vergi gelirleri ile finanse edilir. Bu nedenle vergilemenin temel amacının kamusal mal ve hizmetlerin finansmanının sağlanması olduğu söylenebilir.

Ancak, yeterli ölçüde gelir elde etmeyi ve vergileme kapasitesinden tam olarak yararlanarak değişen mali koşullara uyum sağlayabilmeyi öngören bu mali amacın, vergileme dolayısıyla katlanılacak fedakarlığı minimum düzeyde tutması koşulunu dikkate alması zorunludur. Buna bağlı olarak mali amaca dayandırılarak oluşturulan rasyonel bir vergilemenin her şeyden önce subjektif fedakarlığı minimum düzeyde tutması ve vergi yükünün yükümlüler arasında mümkün olduğu kadar adil dağıtılması gerekir.

Bir ülkedeki vergilerin adaletli ve dengeli dağılımı söz konusu ise dolaylı ve dolaysız vergilerin toplanan vergiler içindeki payı önem arz etmektedir. Dolaysız vergilerde, en az geçim indirimi, artan oranlı vergi tarifeleri, indirim, istisna ve muafiyet gibi uygulamalarla vergi ödeme gücü arasında ilişki kurulabildiğinden, vergi adaletini sağlamada daha fazla etki sağlanabilir. Dolaylı vergiler ise uygulandığı mal ve hizmetler açısından düşük gelirli bireylerin bütçesini daha fazla etkiler ve vergi yükünün düşük ve sabit gelirli bireyler üzerinde kalmasına neden olur.

Bu çalışmanın konusu, bütçe genel vergi gelirleri içinde yer alan dolaysız - dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler içinde yer alan gelir vergileri ve bu vergilerdeki vergi adaletidir.

Bu bağlamda, öncelikli olarak Türkiye ekonomisinin 1995-2005 yılları arasında yaşadığı ekonomik gelişmelere dayanarak bütçe büyüklüklerindeki gelişmeler ve bütçe gelir kalemleri içinde yer alan genel bütçe vergi gelirleri ele alınacaktır. Türkiye ekonomisinde 1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik istikrarsızlıklar ekonomiyi borçlanma ile finansmana sürüklemiş ve bütçe gelirleri kamu harcamalarını finanse edemez hale gelmiştir. Sonuçta dünyadaki ekonomik bütünleşme süreci ve kamu açıklarının azaltılmasına yönelik alınan önlemler, vergileme sistemini ve vergi yapısını değiştirmiştir.

Türkiye ekonomisi genel bütçe vergi gelirlerindeki genel eğilim dolaysız vergilerden dolaylı vergilere geçiş yönündedir. Dolaysız vergiler içinde yer alan gelir vergisi ülkelerin temel gelir kaynağını oluştururken, pek çok ülkede tüketim vergilerine doğru bir kayış gözlenmektedir. Genel bütçe vergi gelirleri içinde gelirden alınan vergilerdeki düşüşle birlikte, gelir vergisinin oluşumunda kesinti sureti ile alınan vergilerin toplam gelir içindeki payının artması, vergi adaleti açısından farklı sonuçlar ortaya çıkarmakta ve konunun önemini artırmaktadır.

II. 1995-2005 yılları Arasında Türkiye Ekonomisi ve Bütçe Büyüklüklerindeki Değişim

1990'lı yıllar Türkiye ekonomisinin kamu dengelerinde önemli bir çöküşün yaşandığı yıllardır. Bu yıllarda toplam bütçe harcamalarının dağılımında en önemli artış borç faiz ödemelerinde olmuş ve kamu açıkları,

özellikle faiz giderlerinin içinde yer aldığı transfer harcamalarındaki artıştan kaynaklanmıştır. Bu süreçte kamu finansmanını sağlayan vergi gelirlerinin yeterli olmaması ise iç ve dış borçlanmaya gidilmesini zorunlu hale getirmiştir. Kamu açıklarındaki hızlı büyüme ve finansman ihtiyacı, özellikle iç borçlanmanın ve bu arada faiz oranlarının hızla artmasına yol açmış buna bağlı olarak toplam borç stokunun yükselmesi yıllık ana para ve faiz ödemelerini artırmıştır. İç borç servisinin kamu harcamaları içinde olağanüstü bir büyüklüğe sahip olması bir yandan ekonomik istikrarsızlığın önemli bir kaynağını oluştururken, bir yandan da yurt içi tasarrufların sabit sermaye yatırımlarına dönüştürülmesini kısıtlayarak ulusal ekonominin büyüme potansiyelini daraltmıştır (Yeldan, 2005:1). Sonuç olarak yüksek faizli bu spekülasyon ortamı, iç borç yükünün ağırlaştırdığı mali kısıt nedeni ile kamu kesiminin yatırım yapmasını da engellemiştir.

Bu dönemde kamu harcama politikası ile kamu gelir politikası arasındaki bağın kopması ve bu çerçevede mali disiplinin bozulması sonucunda kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG)/ GSMH oranı, % 10'u geçmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğinin makul düzeyleri aşması ve büyük bir borç ve faiz yükü altına girilmesi ve yapılan dış borçlanmaların kamu tüketimine bağlı olarak ortaya çıkan açıkların finansmanında kullanılması nedeniyle enflasyonist baskılar güçlenmiştir. Kamu kesiminde oluşan bu iç borç yükü, faiz ödemelerinin hızlı artışı ile kendini özellikle 1993 yılından itibaren hissettirmeye başlamıştır. İç borç stoku hızla büyümüş ve 1990'lar boyunca her sene yapılan net yeni iç borçlanma, toplam iç borç stokunun % 50'sini aşan bir tempoda sürdürülmüştür. Böylece bütçe sistemi, esnekliğini ve iktisadi / mali politika aracı olma özelliğini büyük ölçüde kaybetmiştir.

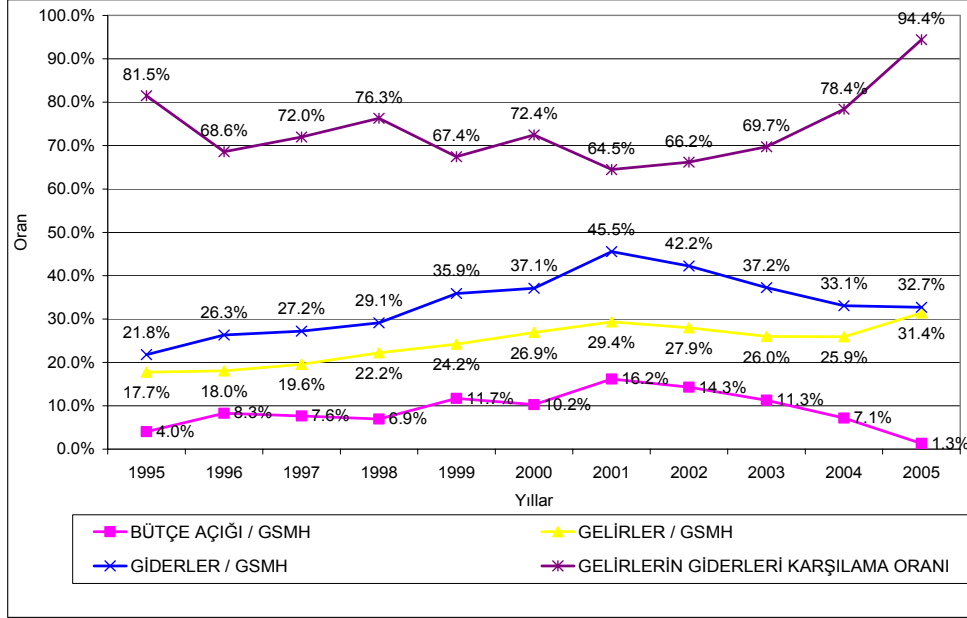
1990'lı yılların sonuna gelindiğinde KKBG / GSMH oranı % 14.3'e yükselmiş ve 1999 yılındaki kamu açıkları tarihsel olarak rekor seviyesini göstermiştir. Ekonomideki gerileme ve deprem bölgelerindeki vergi ertelemeleri vergi gelirlerini olumsuz etkilemiş ve elde edilen vergi gelirlerinin faiz harcamalarına oranı ise % 72.4'e yükselmiştir. Sonuç olarak Türkiye 1999 yılının sonuna doğru ekonomik açıdan son derece karamsar bir görünüme girmiştir. Ekonomik büyüme % - 6.1 olmuş, enflasyon oranı ise TEFE'de % 70'e ulaşmıştır. Bütçe açıkları büyümüş ve taşınamaz hale gelmiş, Hazinesinin yıllık ortalama bileşik faiz oranı % 106'ya ulaşmıştır (Yıllık Ekonomik Rapor, 2000: 4).

2000 yılına IMF Stand-By desteğinde yeni bir ekonomik program ile girilmiş ve bu programın üç temel ayağından biri olan, bütçe ve bütçe dışındaki kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması ele alınmış ve bu bağlamda sıkı bir bütçe uygulaması ile kamu finansman açıklarının düşürülmesi, hedeflenmiştir. Ancak 2000 yılı sonlarına gelindiğinde ana hatları ile, programlanmış reformlardaki gecikmeler, bankacılık ve finans sektöründeki yapısal bozulmalar, uygulanan sabit kur politikası, faiz oranlarındaki artış ve siyasi istikrarsızlıklar, Türkiye ekonomisini yeni bir borç krizine sürüklemiştir. Diğer

taftan bu yıllarda Türk vergi sisteminde hasılat açısından bir değişim yaşamış ve olağanüstü vergilerin dışında kalan gelir ve kazançlar üzerinden alınan vergilerde bir düşüş olmuştur. Bunun uygulanan anti-enflasyonist politikaların ve ekonomik istikrarsızlıkların bir sonucu olduğunu söylemek mümkündür. Ancak vergi hasılatında ortaya çıkan bu değişimin bir başka nedeni de vergi idaresinin giderek vergisel olayları kavrama ve değerlendirme özelliğini kaybetmiş olmasıdır (Seviğ, 2000: 4).

Sonuç olarak bu dönemde kamu bütçe büyüklükleri önemli oranda artmış bütçe açıklarının GSMH içindeki payı % 16.2 gibi çok yüksek bir orana ulaşmıştır. Bütçe giderlerinin GSMH'ya oranı ise % 45.5 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 1). Bu oranın yüksek çıkmasında GSMH'daki düşüş etkili olmakla birlikte faiz giderlerine bağlı olarak kamu harcamalarındaki artış asıl soruna işaret etmektedir. Bu dönemde elde edilen kamu gelirlerinin büyük bir çoğunluğu faiz giderlerine aktarılmıştır. 2001 yılında faiz giderlerinin bütçe giderleri içindeki payı % 51.1 gerçekleşirken, faiz giderlerinin bütçe gelirlerine oranı ise % 79.3 olarak gerçekleşmiştir (2002 Yılı Bütçe Gerekçesi). Bütçe giderleri ile bütçe gelirleri arasındaki fark 2000 yılında başlayan kriz süreci ile birlikte artarak 2002 yılında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu dönemde bütçe açıklarındaki artışın en önemli nedeni transfer harcamaları yani faiz harcamalarındaki artıştır. Bütçe harcamaları ekonomik ayrıma göre tasnif edildiğinde 2001 yılında bütçe giderlerinin % 70'ini transfer harcamaları oluşturmuş böylece bütçeden yapılan diğer harcamaların payı giderek azalmıştır. Kamu harcamalarının büyük bir kısmının borç faizlerine gitmesi bir taraftan reel ve yatırım harcamalarına ayrılan payı azaltırken diğer taraftan bütçedeki sosyal dengeyi bozmuş ve bütçenin gelir dağılımını düzenleme fonksiyonunu azaltmıştır.

Rakamsal veriler göstermektedir ki; Türkiye ekonomisi 2000'li yıllara büyük bir borç faiz yükü altında girmiş ve kamu gelirlerinin büyük bir bölümünü borç faizlerine ödeyerek diğer giderleri için finansman kaynağı aramak zorunda kalmıştır. Ayrıca bu dönemde kamu harcamalarındaki artışla beraber kamu gelirlerinin bu artışı takip edememesi gelirlerin giderleri karşılama oranının da düşmesine sebep olmuş ve 2001 yılında gelirler giderlerin sadece % 64.5'ini karşılamıştır (Grafik 1).

Grafik 1: Bütçe Büyüklüklerinin GSMH İçindeki Payı (%)

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 1995-2007 yılları Bütçe Gerekçeleri

Kriz sonrası dönemde alınan tedbirlerle birlikte, 2002 yılında maliye politikalarının temel hedefi önemli oranda faiz dışı fazla vererek kamu borç stokunun sürdürülebilirliğini sağlamak olmuş ve bu amaçla gelir artırıcı ve harcama disiplini sağlayıcı tedbirlere ve düzenlemelere devam edilmiştir. Bu bağlamda kamu bütçe açıkları 2001 yılından sonra düşme eğilimine girerek 2005 yılında bütçe açığının GSMH'ya oranı % 1.3'e düşürülmüştür. Diğer taraftan bütçe performansının göstergelerinden biri olan faiz dışı fazla % 6.5'lik hedefi aşarak % 8.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu süreçte bütçe gelirlerindeki artış ve kamu harcamalarındaki azalış gelirlerin giderleri karşılama oranının yükselterek % 95'lik bir oranla kamu bütçe açıklarının borçlanma ile finansman ihtiyacını daraltmıştır.

Görüldüğü üzere Türkiye ekonomisinde 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan ekonomik gelişmeler bütçe büyüklüklerini büyük ölçüde etkilemiş ve bütçenin maliye politikası aracı olarak kullanılmasını engelleyerek sosyal ve iktisadi fonksiyonlarını zayıflatmıştır.

Diğer taraftan bütçe gelirleri 1995 yılından sonra bir artış eğilimi göstermiş olmasına rağmen bütçe giderlerinin finansmanı için yeterli olmamıştır. Böylece bütçe gelirleri mali amacı sağlayamamış ve finansman

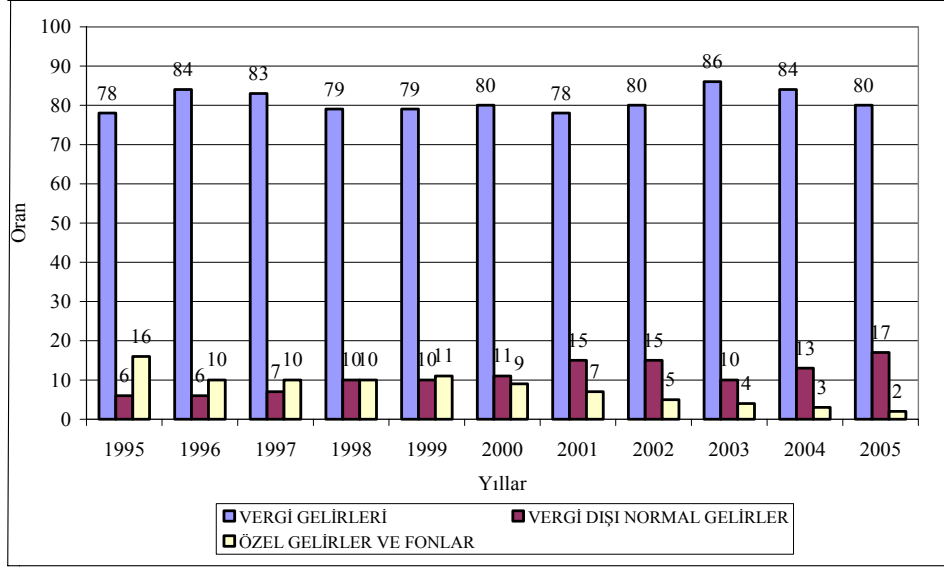
ihtiyacındaki bu artış vergi gelirlerinde dolaysız vergilerden dolayı vergilere doğru kayışa neden olmuştur.

III. Genel Bütçe Gelirlerinin Dağılımı ve Genel Bütçe İçerisinde Yer Alan Dolaylı ve Dolaysız Vergiler

A. Genel Bütçe Gelirleri

Kamu kesimi tarafından yapılan tüm harcamaların maliyetleri kamu finansmanı ile karşılanır. Piyasa ekonomisinde yapılan harcamalar özel finansman ile karşılanırken, kamu ekonomisi siyasal finansmana yani bütçe finansmanına dayanır. Bütçe finansmanı ile piyasa finansmanının farkı, maliyet karşılama ile hizmetten yararlanma arasında bir sebep sonuç ilişkisinin bulunmayışıdır (Bulutolu, 2004: 415). Bütçenin finansman kaynağı kamunun elde ettiği gelirlerdir. Türkiye ekonomisi için 1995-2005 yıllarını kapsayan dönemde konsolide bütçe gelirlerinin GSMH'ya oranı istikrarlı bir şekilde artmıştır. Söz konusu oran 1995 yılında % 17.7 iken 2001 yılında % 29.4'e yükselmiştir. 2002-2004 yılları arasında biraz düşme eğilimi gösteren bu oran 2005 yılında % 31.4'e yükselmiştir (Grafik 1).

Bütçe harcamalarının finansmanı için kullanılan bütçe gelirleri devlet tarafından çeşitli kaynaklardan sağlanabilir. Günümüzde nakdi olarak tahsil edilen bu gelirlerin başlıca kaynakları devletin vergileme yetkisi dolayısıyla aldığı vergiler, harçlar, şerefiyeler ve resimlerdir. Devletin vergi dışında kalan diğer gelirleri ise devletin teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, para cezaları, kişi ve kurumlardan gelen paylar ve sağlanan diğer özel gelir ve fonlardır. Alınan bağış ve yardımlar ile sabit sermaye varlıkları ile arazi ve maddi olmayan varlıkların satışından elde edilen gelirler de bütçe gelirleri içinde gösterilmektedir. Devletin diğer bir finansman kaynağı ise bütçe gelirlerinin yeterli olmadığı durumlarda borçlanma ya da para basma yoluna gidilmesidir. Fakat bu iki durum da ekonomi üzerinde farklı etkiler yaratarak ekonomik istikrarı bozabilir.

Grafik 2: Genel Bütçe Gelirlerinin Dağılımı (%)*

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, 1995-2007 yılları Bütçe Gerekçeleri

Bütçe gelirlerinin toplam hacmi ve bileşimi ile her bir gelir türünün yapısı maliye politikasının amaçları gözönünde bulundurularak devlet tarafından belirlenir. Çağdaş devletin mali yapısını oluşturan bu gelir kaynaklarından en önemlisi vergilerdir. Piyasa ekonomisine dayalı kapitalist sistemlerde vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirlerine oranı % 70 civarındadır. Sanayileşmiş batı ekonomilerinde ise bu oran % 90'a ulaşmıştır (Turhan, 1998:20). Türkiye ekonomisinde de bütçe gelirleri içerisinde en önemli pay vergi gelirlerine aittir. 1995-2005 yılları arasında vergi gelirlerinin toplam bütçe gelirlerine oranı % 80 civarında seyretmiştir. Vergi dışı gelirler ise toplam bütçe gelirleri içinde ortalama % 15'lik paya sahiptir. Kalan diğer özel gelir ve fonlar ise bütçe gelirlerinin çok küçük bir kısmını oluşturmakta ve son yıllarda bu gelirlerin bütçe içerisindeki payı giderek düşmektedir (Grafik 2).

B. Genel Bütçe Vergi Gelirleri ve Dolaylı - Dolaysız Vergiler

Bilindiği üzere vergi, kamu giderlerini karşılamak ve sosyo-ekonomik yapının gerektirdiği tedbirleri almak üzere, mali gücü olanlardan, onların bu

* Özel gelirler ve fonlar olarak tanımlanan bütçe gelir türleri içerisinde, yeni tanımda yer alan sermaye gelirleri, alınan bağış-yardımlar da girmektedir.

güçleriyle orantılı olarak alınan zorunlu ve karşılıksız ödemelerdir. Kamu maliyesinde, vergileme alanında kabul gören en temel ilkelerden biri vergilemede adalet prensibidir. Söz konusu ilkenin hukuksal izdüşümü Anayasa'nın 73. maddesinde yer almaktadır. *Vergi Ödevi* başlıklı maddede, *herkesin, kamu giderlerini karşılamak üzere mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlü olduğu, vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin kanunla koyulabileceği, değiştirilebileceği veya kaldırılabilceği ve vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımının Maliye politikasının sosyal amacı olduğu* vurgulanmıştır. Ayrıca vergilemenin temel belirleyicisi mali güç olmuştur.

Kamu giderlerinin finansmanında vergi yükünün ülkedeki gelir grupları arasında mali güce göre dağıtılması vergilemede adalet ilkesinin temelini oluşturmaktadır. Herkesin iktidarıyla orantılı olarak vergi ödemesini ifade eden bu ilkeyi gerçekleştirmede bireylerin gelir, tüketim ve servetleri ödeme gücünün en önemli göstergeleri olarak kabul edilir (Aksoy,1998: 239,240).

Bu çerçevede gelir, tüketim ve servet üzerinden alınan vergiler bireylerin mali güçlerini yakalamada büyük önem taşımaktadır. Ödeme gücüne ulaşmada kullanılan en önemli araçlar arasında yer alan en az geçim indirimi, artan oranlılık ve ayırma ilkesi gibi müesseseleri bünyesinde barındıran kişisel gelir vergisi modern vergicilikte özel bir öneme sahiptir. Gelir vergisi, gelirin yeniden dağılımında uygulanacak vergi politikasının da en önemli ve en etkin aracı olarak kabul edilmektedir. Aynı amaca hizmet eden servet vergilerinin etkinliği, bu vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının darlığı nedeniyle, kişisel gelir vergisine kıyasla bir hayli düşüktür. Tersine artan oranlı etkileri bünyesinde taşıyan tüketim vergilerini söz konusu amaç çerçevesinde değerlendirdiğimizde ise bu vergilerin gelir dağılımını bozucu etkilerinin baskın olduğu görülmektedir.

Gelir, servet ve harcamalar üzerinden alınan vergilerin yanı sıra, vergi tasniflerinin en çok bilinen ve kullanılanı “dolaysız” ve “dolaylı” vergiler şeklinde yapılan tasniftir. Genel kabul gören şekliyle, fert ve kurumların ödeme güçlerinin kavranmasını hedef alan vergiler “dolaysız”, fert ve kurumların bu güçlerini dolaylı olarak hedef alan vergiler “dolaylı” vergi şeklinde tanımlanmaktadır (Turhan,1998: 97-98). Bir diğer ifadeyle gelir ve servet üzerinden alınan vergiler dolaysız, tüketim üzerinden alınan vergiler ise dolaylı vergi olarak kabul edilmektedir.

C. Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Durumu

Gelişmiş ülkelerdeki vergi sistemleri, toplam vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu bir yapı sergilerken, gelişmekte olan ülkelerde ise dolaylı vergiler ön plana çıkmaktadır (Türk, 1999:206-220). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin vergi sistemlerinde görülen bu yapısal farklılığın temel nedenlerinden biri vergi tekniğine ilişkin sebeplerden dolayı ortaya çıkarken, diğeri ise ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak

vergileme ile izlenen amaçlar çerçevesinde şekillenen farklı tercihlerden kaynaklanmaktadır.

Vergi tekniğine ilişkin olarak, dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu bir sistem, vergi tarhından tahsiline kadar geçen süreçte iyi işleyen bir vergi idaresini ve gelişmiş bir belge ve kayıt düzenini gerektirmektedir. Yeterince gelişmiş bir vergi idaresine sahip olmayan gelişmekte olan ülkelerde, dolaysız vergilerin tahsilatında ve daha da önemlisi bunların denetiminde ortaya çıkan güçlükler, bu ülkeleri dolaylı vergilere yöneltmekte ve böylelikle kamu giderlerinin finansmanı için gereken kaynak, ağırlıklı olarak tüketim üzerinden tahsil edilen vergilerden elde edilmektedir.

Diğer yandan vergileme ile izlenen amaçlar zaman zaman birbiri ile çelişebilmekte ve politika yapıcılar belirledikleri birincil hedef doğrultusunda bir diğer amacı ikinci planda bırakabilmektedirler (Aksoy, 1998:70-76). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bu durum, dolaylı vergilerin dolaysız vergilere kıyasla ön plana çıkmasına yol açan önemli bir faktördür. Zira bu ülkelerde milli gelir düzeyi düşük olduğundan bir yandan ekonomik büyüme amacı gerçekleştirilmeye çalışılırken diğer yandan da sosyal politikaya ilişkin amaca ulaşılması gerekmekte ancak genellikle sosyal amaç geri planda kalmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikimini artırmak ve ekonomik büyümeyi sağlamak için vergiye tabi irat ve kazançların kapsamı dar tutulmakta ve çoğunlukla kurumlar ya da yüksek gelir gruplarının yararlandığı vergi muafiyet ve istisnaları uygulanmaktadır (Turhan, 1998:271). Ekonomik büyüme ekseninde uygulanan bu politikalar sonucunda, gelir dağılımı açısından negatif etkiler yaratan dolaylı vergilerin ağırlıkta olduğu bir yapı doğmakta ve böylelikle de gelir ve servet üzerinden elde edilen vergilerin payı tüketim üzerinden elde edilen vergilerin gerisinde kalmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde ise belirli bir gelir düzeyine zaten ulaşılmış olduğundan, sosyal politikaya ilişkin amaç doğrultusunda, vergi yükünün adaletli bir biçimde dağılımına imkan sağlayan dolaysız vergiler sistemin temelini oluşturmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin vergi sistemlerini incelediğimizde, mevcut düzende, dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu fakat bunun yanı sıra, yavaş da olsa dolaysız vergilerden dolaylı vergilere doğru bir eğilimin yaşandığı bilinmektedir. Özellikle son yıllarda yaşanan bu eğilim, küreselleşme ile ortaya çıkan yeni ekonomik düzenin sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeni ekonomik düzende ortaya çıkan vergi rekabeti, dolaylı vergilerin payındaki artışın en önemli nedenlerinden biridir. Günümüzde küreselleşme olgusu ile birlikte, sermayenin serbestçe hareket edebilme olanağının artması ve bu serbestinin giderek daha fazla ülke tarafından benimsenmesi, ülkelerin vergi sistemlerini şekillendiren yeni bir unsur olarak karşımıza çıkmakta ve yaşanan vergi rekabeti, vergi sistemlerinde dolaylı vergilerin payını gün geçtikçe artırmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler, vergi uygulamalarında, gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bu yapısal değişimi ihtiyatla değerlendirmeleri gerekmektedir. Kişi başına yüksek bir milli gelir düzeyine sahip olan gelişmiş ülkelerde toplumun tüm kesimlerini kapsayan yaygın bir sosyal güvenlik sistemi mevcut olup sosyal nitelikli transfer harcamaları toplumsal ihtiyacı karşılayacak düzeydedir. Diğer yandan gelir dağılımı bakımından negatif etkileri bünyesinde barındıran harcama vergileri, bu gibi ülkelerde zorunlu tüketim mallarına uygulanan düşük oranlar veya istisnalar vasıtasıyla şahsileştirilmekte ve vergi adaleti bakımından ortaya çıkan negatif etkiler hafifletilmeye çalışılmaktadır. Ancak konuyu geliştirmekte olan ülkeler açısından değerlendirdiğimizde, bu ülkelerde gerek kişi başına milli gelir seviyesinin oldukça düşük olması, gerek modern anlamda bir sosyal güvenlik sisteminin olmaması ve bunun yanısıra dolaylı vergilerin özünü oluşturan harcama vergilerinin ortaya çıkardığı tersine artan oranlı yapıyı hafifletici müesseselerin sistemde yer almaması, bu ülkelerde dolaylı vergilerin uygulama alanının mümkün olduğunca sınırlı tutulmasını gerekli kılmaktadır.

D. Türk Vergi Sisteminin Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Sistemdeki Yeri ve Gelişimi Bakımından Değerlendirilmesi

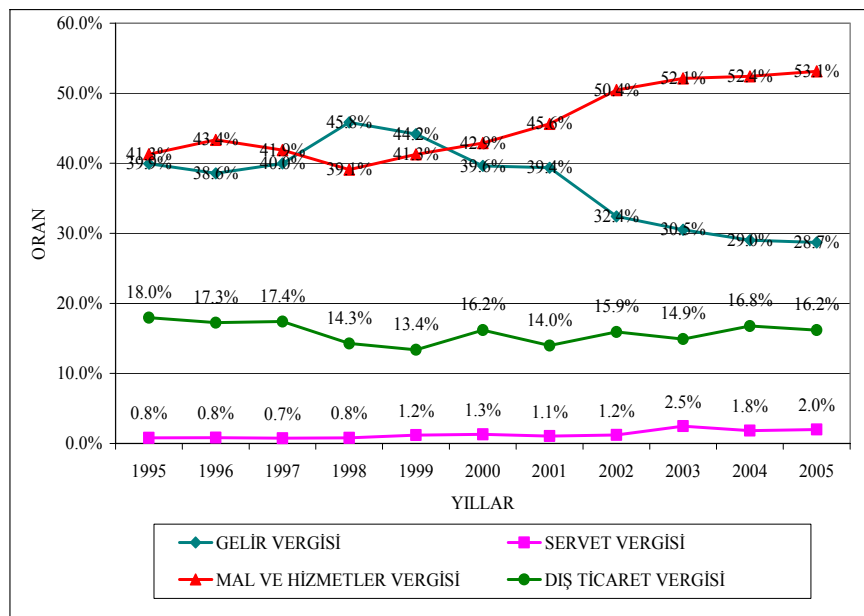
Türkiye’de çağdaş vergi sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmalar 1940’lı yıllarda başlamıştır. Bu dönemde, ikinci Dünya Savaşı’nın Avrupa üzerindeki yıkıcı etkileri ve bunların paralelinde ortaya çıkan sorunlar her geçen gün artarken, Almanya’dan ve Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden Türkiye’ye gelen iktisatçılar ülkemizin çağdaş bir vergi sistemine kavuşmasında önemli katkılarda bulunmuşlardır (Seviğ, 2005).

Çağdaş vergi sistemlerinin temel özelliklerinden biri, çeşitli vergilerin bir araya gelerek oluşturdukları sistemin, dolaysız vergiler ekseninde yapılanması ve ekonominin gereğine göre bu sistemin dolaylı vergilerle desteklenmesidir. Diğer yandan bir ekonomide dolaylı ve dolaysız vergilerin optimal bir dağılım oranını vermek çok kolay değildir. Ancak toplanan dolaylı vergilerin toplam vergi gelirlerine oranı, dolaysız vergilerin toplam vergi gelirlerine oranından büyük olduğu ölçüde, o ülkede vergilemenin sosyal amacından uzaklaşıldığı söylenebilir. Bu çerçevede, bir ülkenin vergi sistemine ilişkin olarak kendi içinde yapılacak olan bir değerlendirmede ve çeşitli ülkelerin vergi sistemlerinin karşılaştırılmasında dolaylı ve dolaysız vergilerin % dağılımı büyük bir önem taşımaktadır.

Türk vergi sisteminde yer alan vergilerin yapısını ve bileşimini incelediğimizde, sistemin tüm çağdaş vergi sistemleri gibi gelir, servet, mal ve hizmetler ve dış ticaret üzerinden alınan vergilerden oluştuğu görülmektedir. Grafik 3, 1995-2005 yılları arasında, söz konusu vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki nispi paylarının yıllar itibarıyla gelişimini vermektedir. 1995 yılından yaklaşık günümüze kadar geçen dönemde, vergi sistemimiz, özellikle gelir üzerinden alınan vergiler ile mal ve hizmetler üzerinden alınan tüketim vergilerinin bileşimi itibarıyla önemli bir yapısal değişim göstermiştir. 1995 ve

takip eden ilk yıllarda gelir ve tüketim vergilerinin sistemdeki payları ortalama %40'lar civarında seyretmiştir. 2000 yılına kadar yaklaşık değerlerle devam eden bu yapı, 2001 yılından itibaren farklılaşmış ve denge, tüketim vergileri lehine olmak üzere değişmiştir.

Günümüzde toplam vergi gelirlerinin %53'ü mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerden elde edilirken, gelir üzerinden alınan vergilerin payı yaklaşık olarak % 29 düzeyindedir. Dönem içinde oldukça istikrarlı bir seyir izleyen dış ticaret vergileri, 2005 yılı itibariyle toplam vergi gelirlerinin %16'sını oluşturmaktadır. 1995 yılından bu yana, kendi içinde oldukça önemli bir artış kaydeden servet vergilerinin sistemimiz içindeki payı ise halen oldukça düşük bir düzeyde olup %2'ler civarında seyretmektedir.

Kaynak: www.gib.gov.tr , Aralık 2006

Grafik 3: Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Gelir, Servet, Mal ve Hizmet ile Dış Ticaret Üzerinden Alınan Vergilerin Payı(%)

Çeşitli vergiler açısından ortaya çıkan bu tablo, dolaylı ve dolaysız vergiler bakımından yapılacak bir değerlendirmenin de temelini teşkil etmektedir.

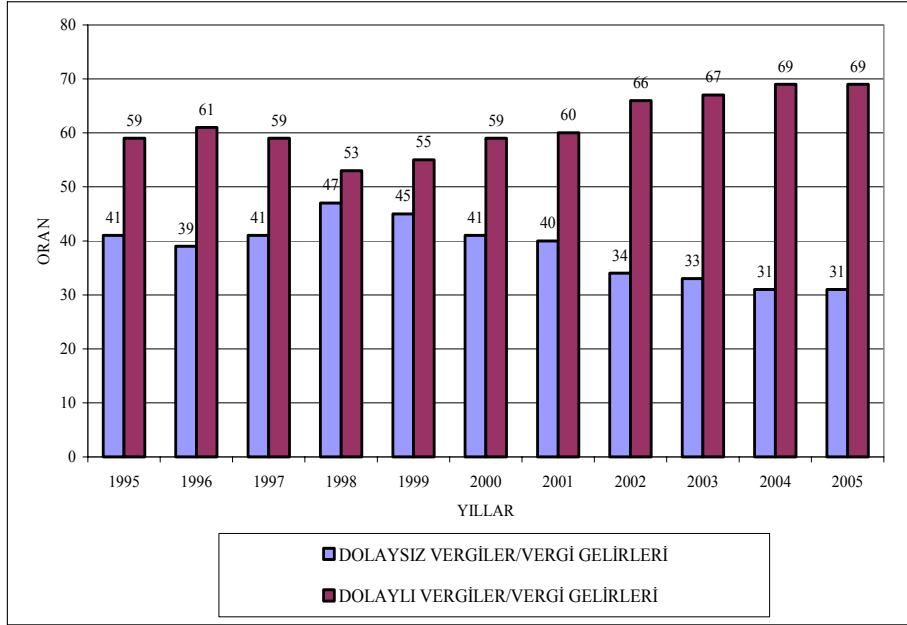
Tablo 1: Genel Bütçe Vergi Gelirlerinin Dolaysız ve Dolaylı Vergi Ayrımına Göre Dağılımı (Bin YTL)

YILLAR	VERGİ GELİRLERİ		DOLAYSIZ VERGİLER		DOLAYLI VERGİLER	
1995	1,084,351	100	441,787	41	642,563	59
1996	2,244,094	100	884,067	39	1,360,026	61
1997	4,745,484	100	1,931,969	41	2,813,515	59
1998	9,228,596	100	4,302,829	47	4,925,767	53
1999	14,802,280	100	6,715,638	45	8,086,642	55
2000	26,503,698	100	10,849,962	41	15,653,737	59
2001	39,735,928	100	16,058,049	40	23,677,879	60
2002	59,631,868	100	20,060,525	34	39,571,343	66
2003	84,316,169	100	27,780,138	33	56,536,031	67
2004	101,038,904	100	31,147,157	31	69,891,747	69
2005	119,250,807	100	36,589,582	31	82,661,225	69

Kaynak: www.gib.gov.tr , Aralık 2006

Türkiye’de toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin ağırlığı dolaysız vergilere kıyasla bir hayli fazladır. Ortaya çıkan bu yapının temeli esas olarak 1980’li yıllara dayanmaktadır. 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren vergi sistemimizde dolaylı ve dolaysız vergiler bakımından önemli bir yapısal dönüşüm gerçekleşmiştir. 1980 öncesi dönemde dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu bir yapı sergileyen vergi sistemimiz, 1980’lerin ikinci yarısından itibaren dolaylı vergilere dayalı bir karakter kazanmıştır. 1980’li yılların ikinci yarısında ortaya çıkan bu gelişmenin iki temel sebebi bulunmaktadır; bunlardan ilki 1985 yılında KDV’nin sisteme girmiş olması diğeri ise fon uygulamalarının kamu maliyesinde yoğun bir biçimde uygulanmaya başlanmasıdır.

İç talebi kısarık ihracata dönük bir yapısal değişimi esas alan 1980 sonrası uygulanan iktisat ve maliye politikaları, bir yandan vergi maliyetlerini mahsup edilebilir hale getirmek, diğer yandan ise yurtiçi talebi kısma programına destek vermek ve arz yönlü politikaların yol açtığı kaynak kaybını telafi etmek amacıyla dolaylı vergilerin ağırlık kazandığı bir vergileme rejimine dayandırılmıştır (Oyan, 1993:152-160).

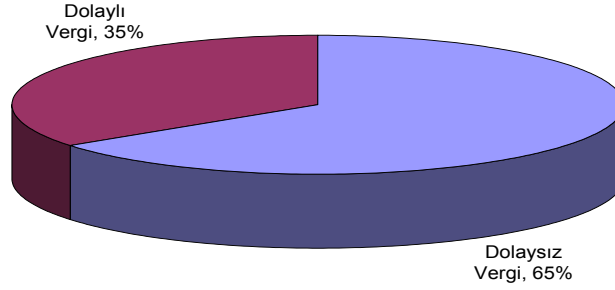
Kaynak: www.gib.gov.tr , Aralık 2006

Grafik 4: Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız - Dolaylı Vergilerin Payı (%)

1980'lerin ikinci yarısından itibaren dolaylı ve dolaysız vergiler arasındaki denge daima dolaylı vergiler lehine bir gelişim sergilemiştir. 1980'li yıllarda başlayan bu süreç 1990'lı yıllarda da devam etmiş ve Türk Vergi sistemindeki dolaylı vergilerin payında sürekli bir artış yaşanmıştır. Vergi sistemimizde 1995 yılında toplam vergi gelirlerinin % 41'i dolaysız vergiler, %59'u ise dolaylı vergiler üzerinden elde edilirken günümüze kadar olan süreçte söz konusu vergiler arasındaki denge daha da bozulmuştur. Dolaysız vergilerin payı % 31 düzeyine inerken dolaylı vergiler ise % 69 seviyesine ulaşmıştır.

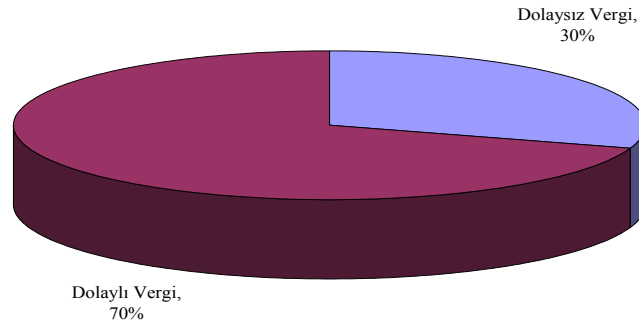
E. Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Sistemdeki Yeri ve Önemi Bakımından Türk Vergi Sisteminin Avrupa Birliği ile Karşılaştırılması

Ortaya çıkan bu tablo, ülkemizde bugün itibariyle toplam vergi gelirlerinin 2/3'ünden daha büyük bir kısmının dolaylı vergilerden sağlandığını göstermektedir. Ulaştığımız bu rakamları daha anlamlı kılabilmek için, dolaylı ve dolaysız vergilerin Avrupa Birliği ülkeleri ile ülkemizdeki payını karşılaştırsak;

Grafik 5 - AB Ülkelerinde Toplam Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız ve Dolaylı Vergilerin Payı

Kaynak: www.oecd.org, Aralık 2006

Grafik 6 - Türkiye'de Toplam Vergi Gelirleri İçinde Dolaysız ve Dolaylı Vergilerin Payı

Kaynak: www.gib.gov.tr, Aralık 2006

Avrupa Birliği ülkelerinde dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı % 65, dolaylı vergilerin payı ise %35 düzeyinde iken, ülkemizde dolaylı vergilerin oranı Avrupa'daki dolaylı vergilerin iki katına ulaşmıştır.

Son yıllarda tüm hükümetlerin önemli bir finansman aracı olarak kullandığı dolaylı vergiler, faiz dışı fazla hedefine ulaşmak ve vergi gelirlerini artırmak için kısa vadede en iyi sonuç veren bir finansman kaynağı olarak görülmektedir. Oysaki tersine artan oranlı bir yapıya sahip olan dolaylı vergiler, alt gelir gruplarındaki kişiler için büyük önem taşımaktadır. Dolaylı vergilerin

bütçe içindeki payının artması finansman ihtiyacını karşılarken, vergi yükünün düşük ve sabit gelirliler üzerinde kalmasına neden olmaktadır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, dolaysız vergilerde; en az geçim indirimi, artan oranlı tarife ve çeşitli indirim, istisna ve muafiyet gibi uygulamalarla ödeme gücüne ulaşılmakta ve farklı ödeme gücüne sahip bireyler arasında dikey adalet sağlanabilmektedir. Dolaylı vergiler ise çeşitli mal ve hizmet fiyatlarının içinde yer aldığından şahsileştirilememekte ve vergide adalet sağlanamamaktadır. Vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payının % 70'lere gelmesi vergi adaletini ortadan kaldırmaktadır.

Özellikle gelir vergisinde ücret dışında kalan gelir unsurlarının yetersiz kalması vergi hasılatını azaltırken vergi yükünün doğal olarak KDV ve ÖTV gibi mal ve hizmet vergilerine kaymasına neden olmaktadır. Burada bir taraftan kayıtdışı ekonominin kayıt altına alınamaması sonucu oluşurken diğer taraftan vergide adaletin sağlanamaması vergi yapısını bozmaktadır.

F. Türk Vergi Sisteminde Gelirden Alınan Vergilerin Payı

Vergi sistemimizin değerlendirilmesi bakımından önem taşıyan bir diğer husus, dolaysız vergiler içinde yer alan gelir vergisinin hangi gelir grupları tarafından ödendiği konusudur. Genel bütçe vergi gelirleri içinde gelirden alınan vergiler gelir ve kurumlar vergisi olarak ayrılmaktadır. Tablo 2'de görüldüğü üzere toplam vergi gelirleri içinde gelir vergisinin payı giderek düşmektedir.

Tablo 2: Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçinde Gelirden Alınan Vergilerin Tasnifi

YILLAR	GELİR VERGİSİ TAHSİLATI	VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ PAYI (%)	KURUMLAR VERGİSİ TAHSİLATI	VERGİ GELİRLERİ İÇİNDEKİ PAYI (%)
1995	329.795	30,4	103.241	9,5
1996	676.017	30,1	189.338	8,4
1997	1.500.245	31,6	396.238	8,3
1998	3.481.752	37,7	748.383	8,1
1999	4.936.551	33,3	1.549.525	10,5
2000	6.212.977	23,4	2.356.787	8,9
2001	11.579.424	29,1	3.675.665	9,3
2002	13.717.660	23,0	5.575.495	9,3
2003	17.063.761	20,2	8.645.345	10,3
2004	19.689.593	19,5	9.619.359	9,5
2005	22.817.530	19,1	11.401.986	9,6

Gelir ve kurumlar vergisinin tahsilat şekli bakımından kendi içindeki dağılımı bu konuda önemli bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir vergi sisteminde, üniter yapının en önemli göstergelerinden biri, beyan usulüne göre tahsil edilen vergilerin sistem içindeki ağırlığıdır.

Tablo 3: Gelir Vergisinin Alınma Şekline Göre Dağılımı (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Boşana Dayanan Gelir Vergisi	9,79%	9,57%	7,41%	8,38%	9,73%	5,50%	4,18%	6,27%	6,39%	5,89%	5,58%
Basit Üst Döş Gelir Vergisi	1,60%	1,38%	1,13%	0,80%	0,00%	0,17%	0,29%	0,30%	0,22%	0,32%	0,47%
Gelir Vergisi Testifi	84,25%	85,00%	88,34%	72,42%	80,68%	91,29%	93,74%	91,05%	90,27%	90,17%	90,44%
GVK Güre Alınan Çocuk Vergi	4,34%	4,03%	3,12%	2,49%	2,24%	2,00%	1,88%	2,37%	3,19%	3,60%	3,55%
Devlet Tahvili Hazine Bonusu/Faizi				15,93%	7,33%	0,19%	0,00%	0,00%			

Kaynak: <http://www.muhassebat.gov.tr/mnbulten>

Tablo 4: Kurumlar Vergisinin Alınma Şekline Göre Dağılımı (%)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Boşana Dayanan Kurumlar Vergisi	5340%	5133%	5287%	4813%	3240%	1688%	1870%	1933%	1928%	959%	557%
Kurumlar Vergisi Teahhüt	317%	419%	363%	940%	310%	109%	098%	098%	077%	140%	114%
KVK Güre Alınan Kurumlar Vergisi	456%	446%	453%	464%	640%	800%	800%	770%	770%	800%	800%
Vergi Başa Köşü Mülk Vezirlet Eşya A Vei									022%	000%	000%

Kaynak: <http://www.muhassebat.gov.tr/mnbulten>

Gelir vergisinin elde edildiği kaynaklara göre yapısını incelediğimizde, bu verginin üniter yapının gerektirdiği beyan usulünden stopaj usulüne dönüştüğü açıkça ortaya çıkmakta ve gelir vergisi beyan üzerinden alınan vergi özelliğini yitirmiş bulunmaktadır. Tablo 3'ü incelediğimizde toplam gelir vergisi tahsilatının % 90'ın üzerindeki kısmının tevkifat yoluyla tahsil edildiği görülmektedir. 1995'te % 84 olan tevkifat payı günümüzde %90 seviyesini aşmıştır. Yani 100 liralık bir gelir vergisinin 90 lirası tevkifat suretiyle alınmaktadır.

1995'ten günümüze kadar olan gelişimi incelendiğinde, zaten bozuk olan yapının daha da bozulduğu, bir başka deyişle gelir vergisinin üniter yapıdan giderek daha da uzaklaştığı görülmektedir. Zira 1995 yılında beyana dayanan gelir vergisinin sistemdeki payı % 10'lar düzeyindeyken bu oran günümüzde % 5'ler seviyesine kadar gerilemiştir.

Kaynakta kesinti yoluyla elde edilen gelir vergisinin kendi içindeki dağılımı incelendiğinde ise, bu yolla tahsil edilen gelir vergisinin oldukça önemli bir kısmının ücretliler tarafından ödendiği ortaya çıkmaktadır. "Ücret ve ücret sayılan ödemeler" üzerinden tahakkuk ettirilen gelir vergisi tutarının toplam içindeki payı 1995 yılında % 52,3 iken, bu oran 2000 yılında % 45,4 düzeyine gerilemiş ancak 2005 yılı itibariyle % 58,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. (T.C.Gelir İdaresi Başkanlığı, 2005)

Kurumlar vergisinde ise beyana dayalı kurumlar vergisinin payı 1995 yılında % 53.4 iken 2005 yılında bu oran % 5.57'e düşmüştür. Toplam kurumlar vergisi içindeki en büyük pay geçici vergi ile ilgilidir. Geçici vergi, toplam kurum kazancı içinde 1995 yılında % 43.4 paya sahip iken 2005 yılında % 93.2 lik paya sahip bulunmaktadır (Tablo 4). Aslında bu durum vergi gelirlerini etkilememekte hatta kamu kesimi lehine bir durum oluşturmakta çünkü alınacak kurumlar vergisi dönem sonu yerine dönem başında tahsil edilmekte, böylece finansman ihtiyacı için oluşacak olan dönemsel farklılıklar bertaraf edilmektedir.

Ancak gelir vergisi tahsilatında oluşan kayıplar için önemli bir husus; Türkiye'de kurumlar vergisi açısından götürü usulde vergilendirme yerine basit usulde vergilendirme yönteminin seçilmesinin yükümlülere belge kullanma alışkanlığı edinmeleri yerine vergiden kaçınmaya yönlendirdiği gözlenmektedir. Böylece basit usulde vergilendirilenler rahatlıkla yanılıcı belge düzenleme imkanına sahip olmuşlardır.

1995 yılından beri kurumlar vergisinde yapılan indirimler OECD ülkeleri arasında Türkiye'yi kurumlar vergisi alanında en çok değişim geçiren ülkeler arasına sokmakla birlikte, 1980'li yıllarda arz yanlı iktisatçıların öne sürdükleri gibi dolaysız vergilerin oranlarının düşürülmesi ile vergi tahsilatının artacağı iddiası gerçekleşmemiştir. Aksine son on yıldır kurumlar vergisinde yapılan indirimlere rağmen vergi gelirleri içinde kurumlar vergisinin payı artmamış, ortalama % 9 olarak kalmıştır.

Netice itibariyle 1995'ten günümüze kadar geçen süreçte ortaya çıkan tablo, vergi sistemimizde dolaysız vergilerin payının, Avrupa Birliği'ndeki durumun tersine, % 30'lar düzeyine düşmüş olduğu, dolaysız vergiler içinde önemli bir paya sahip olan gelir vergisinin üniter yapıdan giderek uzaklaştığı, gelir vergisi tahsilatının % 90'ının kaynakta tevkifat yoluyla elde edildiği, söz konusu tevkifatın % 60'a yakın bir kısmının da ücretler üzerinden gerçekleştirildiğidir.

IV.Sonuç

Türkiye'de 1990'lı yıllardan bu yana uygulanan istikrar programlarının en önemli performans göstergelerinden biri, belirlenen faiz dışı fazla hedefinin tutturulmasıdır. Alınan ekonomik tedbirler çerçevesinde söz konusu hedefin gerçekleştirilmesi yolunda çok önemli mesafeler katedilmiştir. Ancak uygulanan programların başarısını bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, programlarda belirlenen bu göstereyi tutturmuş olmak tek başına yeterli değildir. Hedeflenen bu orana nasıl ulaşıldığı da büyük bir önem taşımaktadır. Bu çerçevede hangi harcamalardan tasarruf edilerek ya da hangi vergi önlemlerini alarak bu oranlara ulaşıldığı son derece önemlidir. Ülkemizde faiz dışı fazla hedefine, toplam vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payında ciddi bir artışa yol açan düzenlemeler ekseninde ulaşılmıştır.

Kayıt dışı ekonominin yeterince kontrol edilememesi, iktisat politikasına ilişkin gerekçelerle yapılan ve genellikle üst gelir gruplarının yararlanabildiği muafiyet ve istisnalar ve zaman zaman da siyasal kaygılarla şekillenen tercihler, günümüzde gelir üzerinden elde edilen vergilerin ücretliler üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Özellikle kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınamaması sonucunda devlet, dolaysız vergiler aracılığı ile elde etmesi gereken geliri dolaylı vergilerle elde etmeye çalışmış ve neticede sistemimiz dolaylı vergilere dayalı bir karakter kazanmıştır. Özellikle gelir vergisi gibi dolaysız vergilerde, ücret dışındaki gelir unsurlarının yetersiz katkısı nedeniyle ortaya çıkan hasılat kaybı, politika yapıcıları, Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergisi gibi dolaylı vergilere yöneltmiş ve bu durum vergi adaleti bakımından önemli sakıncaları içerdiği kabul edilen dolaylı vergilerin sistem içindeki payını her geçen gün biraz daha artırmıştır.

Gerek vergi adaleti bakımından yarattığı sakıncaları göz önüne aldığımızda, gerekse gelişmiş ülke ekonomilerindeki payını dikkate aldığımızda, ülkemizde dolaylı vergilerin ulaştığı boyut, sağlıklı bir yapının göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanımızca, sistemimizi söz konusu yapıya sürükleyen en temel gerekçe, ücret dışındaki gelir unsurlarının çeşitli gerekçelerle vergilendirilmemesi/vergilendirilememesi nedeniyle ortaya çıkan hasılat kaybıdır. Bu çerçevede; beyana dayalı bir kişisel gelir vergisi sistemini topluma benimsetmede bir süre gelir kaybını da göze alarak radikal kararlar alınmalı, kayıt dışı ekonominin kayıt altına alınması için gelir vergisi mükellefleri sistematik vergi güvenlik uygulamalarına tabi tutulmalı, gereken

bilgi işlem altyapısı ve veri tabanının oluşturulması ve sorgulanabilmesi çok daha hızlı geliştirilmeli ve sistemimiz çağdaş bir vergi sisteminin gerektirdiği, verginin sosyal boyutunun göz ardı edilmediği sağlıklı bir yapıya kavuşturulmalıdır.

Kaynaklar

- Akalın, Güneri (1986), Kamu Ekonomisi, İkinci Basım, A.Ü. SBF Yayınları, Ankara
- Aksoy, Şerafettin (1998), Kamu Maliyesi, Üçüncü Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul
- Bulutoglu, Kenan (2004), Kamu ekonomisine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul
- Oyan, Oğuz, (1993), “Türkiye’de Kamu Gelirleri Sisteminde Yapı Değişimi ve Reform Gereksinimi”, 3. İzmir İktisat Kongresi (4-7 Haziran 1992), DPT Yayınları, Ankara
- Turhan, Salih (1998), Vergi Teorisi ve Politikası, Altıncı Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul
- Türk, İsmail (1999), Kamu Maliyesi, Üçüncü Bası, Turhan Kitabevi, Ankara
- Seviğ, Veysi. (2000)“ Vergiler Ne hale Geldi? ” , [www.turmob.org.tr/turmob/basin/20-10\(1\).htm](http://www.turmob.org.tr/turmob/basin/20-10(1).htm), 20.10.2000
- Seviğ, Veysi (2005), www.huk.gov.tr/makale17.htm, 4.1.2007
- Yeldan, Erinc, (2003), “Küreselleşmenin Neresindeyiz? Türkiye Ekonomisinde Borç Sorunu ve IMF Politikaları”, Kasım 2003, Sayı 10 (çevrimiçi www.stradigma.com, 25 Kasım 2005)
- T.C. Maliye Bakanlığı, İlgili Mali yıl Bütçe Gerekçeleri ve Yıllık Ekonomik Raporları
- T.C. Merkez Bankası, www.tcmb.gov.tr
- T.C. Devlet Planlama Teşkilatı, www.dpt.gov.tr
- T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü, www.tuik.gov.tr
- T.C. Hazine Müsteşarlığı, www.hazine.gov.tr
- T.C. Gelir İdaresi Bakanlığı, www.gelirler.gov.tr
- T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı, 2005 yılı Faaliyet Raporu
- Organisation for Economic Co-operation and Development, www.oecd.org